

יעחז לאור

רחץ ידר ופניד וגם צוואר במים, ואל תשכח לשטוף את הפה והשיניים

ההערפה של המקרא ותרגומיו על פני הסלידה מה תלמוד, לפחות בשלבים הראשונים של הפרץ המשכי ליל, הם עדות נוספת לאימוץ המבט הנוצרי, וליתר דיוק – הפרוטסטנטי. לא בחילון עסקינן, אלא במשהו אחר, אולי בניסיון להפרק לחלק מהפסיפס האירופי, שיש לו תרבויות גוביה אחת, שיש לו כמה דתוות, שיש לו כמה צורות כתיב, עניין זה עולה מהיבורו של רון הכהן.

הוא מתאר ניסיון ליצור כתב עברי מיחד בשביב הגנומנית. לא יידיש. הידיש היתה מוקצת אצל המתים. מהמאזזה הזה ביצירת תשוקתם של המשכילים הראשונים ושל הדורות הבאים לאחריהם: הם לא ביקשו להתבולל, הם איפלו לא ביקשו לוטור על הכתב. הכהן מתאר את הניסיון לשרטט כליל האורה לכתב הגרמי ני החדש, ככלומר אותיות עברית, שיתארו את הגנומנית הגנומית. במלים אחרות, את מה שאטאטורק תיכנן, מן שירותו הצבאי בירושלים, דוח המשכילים היהודיים ואחר כך הצינים (להוציא את אמרן בן אב"י), שהופיע על ראשו אתאטורק, והוא השפיע ממנה, במפגשים של השנינים בירשלם.

המשכילים האשכנזים, ברוח הנאמנות הדתית באירופה לסוגי הכתב השונים, לטיפוגרפיות השונות, שאוונת מתאר הכהן ברוב חז, ניסו לבנות שפה כותבה משלהם. היא השתכללה ונעלמה כאילו לא הייתה. ואף על פי כן, שימור הכתב מסביר משחו, לדעת הכהן, על

**בראשית תקופת ההשכלה התרחש
במרחב הדובר גרמנית, ניסיון
להפוך את היהודים ל"יהודים כבני-
אדם". זאת מותו הינה שיהודי
אינו אדם, וכדי להיות אדם, אל לו
להתנצר ואיפלו לא להתבולל, אלא
להיות חצוי. על כך מדובר קובץ
המאמרם "הספרייה של תנועת
ההשכלה"**

הניסיון לשמור על הגבולות, לפחות על המרחק; מה שהיהודים יכולים לקרוא מה יקרו, וגם להפוך. עניין זה מילא תפקיד חשוב בחברה שמנגיצה היו אנשי ספר, בגיבוי בעלי כספה. לא להפוך.

טל קוגמן, בחיבורו האחרון בספר, סוקרת את השינוי שuber מוסד "ההסכמה" והבנות בספרות ההשכלה. מוסד זה הוא בודאי אחד המפתחות החשובים להבנת כוחה של ההנאה הרוחנית בקרב היהודים. עם המזאת הדפוס הונאה צנורה בರחבי אירופה, לא רק על ספרים של יהודים, כמובן, לאצד הצנורה שמנעה הפצה של ספרדים ועודדה ספרדים אחרים, כמו מוסד ההסכמה הרובנית שהעניק מקהל נגיד לשיטה הנוצריית בשוק הספרים היהודי. המוסד הזה מלואה את הספרות לרובנית עד היום. ההשכלה היהונית בגרמניה תימרנה בין הצורך בהסכמה רבענית לבין הרצון להשתחרר ממנה. גם כאן ניכר הרצון לשמר על הגבולות ולמנוע טשטוש בין מה שהוא היהודי לבין מה שאינו יהודי.

מותו הספר עולות דמיותיהם המרתיקות של כור בכבי היראה הזאת. יוסף פרל, שכטב פוריות וסאטירות נגד ספרות הציגים החסידי שפרחה באותה תקופה (כעולה מעבודתו של יוון נתן מאיר). מנגד, למשל, דמותו האיגומית של ר' יחזקאל לנדו, רבה של פראג (בעל "הנודע יהודיה"), שהתחבט ביחס לסופריה ההשכלה. והתי-פניות שעבור יכולות להעיר על הטלטלה הגדולה של התקופה.

נטלי נימרקי גולדברג מספרת את סיפורו של אליאס הנשל, גנוקולוג היהודי מברסלאו, שהעלו קרוואת תיגר, בגרמנית, על רופא ממורסם אחר, גוי, שאוינו כינה שליטן, מכיוון שניסה למכוור תרופה אותה תהייה טובה לכל הנשים המעוורות. המשכיל היהודי, הכותב גרמי נית ומצטיין תחתומו, עד כדי תפkid מרכז ביירה הלא יהודית, הוא בודאי אבטיפוס לאנטלקטואל היהודים הגרמני שזכה מאוחר יותר. כאן אנחנו מתוודעים לבירסלאו, בירת שלזיה, מרכזו המשכילי היהודי.

העריכה מופתית. הערבית היידית מועלה. העוכדה של מאמרי החוקרים הישראלים תורגם מאנגלית, ומהן קרים וכו לסייע גרמי מלמות עוד משחו על מצבה של התרבות, שהחלה עם פרץ ההשכלה TABTABA העברית, בתוך התשוקה לאחר הגודל' המערבי.

הספרייה של תנועת ההשכלה, עורכים: שמואל פיניר, זדר שביט, נטלי נימרקי גולדברג וטול קוגמן, הוצאה עם עיבר, מבון לייאו בע, 503 עמודים

ורה מאוחרת יהסית (1863) מתוך שיר של ייל"ג – "היה אדם בצעיר ויהודי באלק" – יכולה למצות את ה"נוירוזה" היהודית שראתה שיתה בהשכלה, כמעט שניים קודם שליל"ג. כתבת את השיר ההוא, "הקיiza עמי", ביסודו ה"נוירוזה" (המין הפסיכולוגי-טיטני הוא רך ורימי) עומדת ההנאה היהודית אינו אדם, וכי להיות אדם, אל לו להתבונן צד ואיפלו לא להתבולל, אלא להיות חציים אם מחליף, רק לרגע, את המלאה "אדם", בשורה של ליל"ג, ונכתבות במקומה "סובייקט", ואם נחלף את ה"יהודים" ב"אחר", קיבל את מבנה הנוירוזה הזאת, שיחורים (כולל ישואו לים, ובאלימות פרטיא יותר) נושאים בתוכם.

הקו המפרד בין ה"מערב" (ואוזיו, בני הארץ) לבין ה"לא-מערב" (למשל היהודים), אינו מפרד בין אשכנזים לזרחיים, ואין מפרד בין חילונים לדתיים. הקוויה חוצה את היהודים המודרני ואישתו בהשכלה, בני-סין – שיעקו בכתיבתו ובפרוסום – להפוך את היהודים ל"יהודים כבני-אדם". הספר של פלפניו, "הספרייה של תנועת ההשכלה", מתחמק בראשית ההשכלה, במאה שהתרחש במהלך הדובר גרמנית, מן המחדצת השניה של המאה ה-18 עד לתוככי המאה ה-19, ובעיקר במאה שקדרי הספרייה המשכילתית.

הנעלם גדול, שאטו נשואר הקרה, כמו בהרבה חיבורים אחרים על מקורות "ההשכלה", הוא מקורו והשוני הדרמטי. מבחן? מותו הקהילתי? רוב משתפי הכרך הזה מואדרים בהסכם שהשניים התרחש בקרוב עשרים היהודים, אלה שהתרעבו בתחום הנוצרי, למדו בקריה, שרכשו את הספרים המשכיליים הוויזואליים וב�建 ובגראנטי, שמיימו הוצאה לאור. חיית כהן, בחיבור יסורי דיאודור, חישבה ומזכה של קלארט סוך המאה ה-18 Tabua רכישתו של ספר עברי השקעה של שבוע עבודה. מצד שני, הספרים בעברית היו זולים יותר מהספרים הגרמניים נקיים באותה תקופה. והברל נבע, כנראה, מתקיפרים של המזנינים העשירים.

על קוגמן, באחד משני חיבוריה בספר, סוקרת את הדפסתם של העלונים הקצרים, ابن פינה במלחמת העם רכים החדש. כך פונה מנהלה בית רפוס יצחק סטנוב – פובליציסט חשוב של השלב וההיסטוריה היהודית היהודים, אשר בכל כוחם יתמכה בירוב אחד ומהו אחד, להדפיס חיבורו אשר כתבת כי... דוד סורקין, במאמר פנורמי על ההיסטוריה של פוליטי הגרמנים, כתוב: "ככה ציורי בהתחות יכלו המשכיבים לים לחתדר בשני הימים. ב-1841, הם ייסדו בית ספר, בערך בעורף פטודונים עשרים". וכך אין שנרא ליעניין הסוציאלגי המרוצי: "המשכילים חיקו במודע אירופיים שהתחחשו בברלין בשנות השבעים והשמונים של המאה ה-18".

ההיקו של התרבות היהודית הא-יהודית השוב מאור, גם אין קוראים לו "ווקי". והדר שביט, למשל, ממלאת את החסר הסוציאלובי בעורף מושג הביטו של בורדייה (ואליאס), על האופן שבו השנתנה הפרקטיקה של הימים היהודי, אופן הדיבור, הלבוש, עיצוב הבית, הארונות. גם כאן מדבר, כמובן, באימוץ של פרקטיקות "זרות".

שביט מסיטה את המכט מהספרייה ומהאידיאולוגיה המשכילתית אל ספרי הדרוכה. הנה, כך כתוב פרץ בער: "רחץ ידר ופניד וגם צוואר במים / האיזופרוניים היו קטעים עלי טוף את הפה והשיניים / האיזופרוניים שעורותיך". האם היהודים המסורתיים היו באמצעות מולכלים ופ' רועים או שמא היהת זו ראיית היהודים כבעלי מראה

שונה בעיניהם המשכילים, שאימצו את נקודת הדאות (האנטישמיות) של המשכילים היהודיים מכל מקום, שביט מציגת קטע נפלא מעת הפליאוטוס היהודי שלמה מיימון (המוראה-אירופי) שביקר לראשונה בביטו של מנדלסון בברלין (1779): "ההומינני אליו ואני קיבלי את ההדר מהנה, אלא שהייתי ביחס גדול כל כה, והנימושים ודרכי החיים של אנשי ברלין היו חדים לי כל כה... ומשפתתני את דלת ביתו של מנדרסון ואיתי אותו ואנשים כבודים אחרים, שהיו באותו עמד, וגם את החודרים הנאים ואת כל הבית העשויים בתוכיהם, נרתעתו לאחריו והוותי סגורתי את הדלת ולא תפצתי להיכנס".